

SCHULTHEISZ EMIL:
A LENGYEL–MAGYAR ORVOSI KAPCSOLATOK
A RENESZÁNSZ IDEJÉN

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

A nyelvi akadály ellenére a lengyel és magyar együttműködésnek a tudományok területén is régi tradíciói vannak. Ennek a ténynek az okai mélyen gyökereznek a történelmi fejlődés hasonlóságaiban és közös vonásaiban. Ez az oka annak, hogy Európa számos városában és tudományos centrumaiban, királyi udvaraiban és természetesen az egyetemeken sok személyes kapcsolat alakult ki a magyar és lengyel orvosok között.

Az egyetemi élet általában ebben az időszakban jelentősen befolyásolta a szociális, intellektuális életet, mint ahogy egyúttal ezeknek, valamint a politikai szituációnak függvénye is volt. A legtöbb egyetemen orvosi fakultás is alakult. Az orvosi oktatást jelentősen befolyásolta az arab szövegek latinba való átültetése. Az orvosi és természettudományi szövegek arabból latinra való fordítása az európai medicinában a késő középkorban mind szemléleti, mind gyakorlati szempontból alapvető változást hozott. Ezt az irodalmat főként a XII. és XIII. században fordították, de hatása a XVI. század végéig, illetve a XVII. század közepéig tartott. Az orvostörténészeknek e folyamatról, illetve tényről eltérő véleményük van, különösen ami az arab medicina hatását illeti. Ez részben a kutatók különféle megközelítési módjából fakad, részben eltérő szemléletet tükröz. Az arabizmus latin receptiójának első centrumai Salerno és Toledo voltak. Az előbbi iskolának legkiválóbb reprezentánsa és tulajdonképpeni „vezetője” Constantinus Africanus, az utóbbi Gerardus de Cremona volt. Az arab textus alapvetően a görög irodalom átmentése az ókorból a középkorba. A görög–arab doktrínák Chartres-on és Palermón keresztül terjedtek el egész Európában. Hatásuk nem kis mértékben volt érezhető a kor magyar és lengyel medicinájában is. Az arab medicina nemcsak a későbbi idők számára őrizte meg a görög orvosok doktrínáit, de számos tudósuk önálló gondolatai és teóriája révén új alkotásokkal gazdagította a farmakoterápiát, epidemiológiát, kórházügyet és a betegségek leírását. A tudósok, akik ezeket az arab szövegeket a késő középkorban latinra ültették át nem egyszerű fordítók voltak, hanem egyúttal társszerzők: tractatusaikba beépítették saját megfigyeléseiket és tapasztalataikat is.

Amikor ezek a fordítások az orvosok és a diákok számára hozzáférhetővé váltak, gondos elemzés után további tanulmányok alapjául szolgáltak. E szövegek nem maradtak meg az egyszerű leírásnál, de az eredeti szöveg megőrzésével ugyanolyan átalakuláson mentek át, mint azok arisztotelészi vagy galénoszi modelljei.

A középkori egyetem jellegzetes példájának tekinthetjük a bolognait, mely mind a krakkói, mind a három évvel később Magyarországon alapított pécsi egyetem szellemi elődjének tekinthető.

Bologna, Párizs, Padua egyetemei Nyugat- és Dél-Európa legfontosabb orvosi iskoláivá alakultak, Krakkó és Bécs pedig akkoriban az orvoslásban vált Közép-Európa vezető tudományos központjává.

Így a reneszánsz tudományos élete, mely Közép-Európában a XIV. század végén kezdődött, tetőpontját száz évvel később érte el, de a budai egyetemen csak mintegy négy évtizedig virágzott, nem kis mértékben befolyásoltatván a krakkói egyetem szellemi fejlődésétől. A reneszánsz medicina, nemcsak a klasszikus görög és római kultúra egyszerű újjáélesztése volt, hanem egyben a gondolkodó ember „újrakitekintése”, mely megszabadult a dogmatikus skolaszticizmus „uralmától” és az egyház tradicionális korlátaitól. Hozzá kell azonban tennem, hogy az egyház korlátozásai az orvosi életben távolról sem voltak olyan negatív hatásúak sem a késő középkorban, sem a reneszánsz idején, mint ahogyan azt általában írják.

A potestas ordinis és potestas jurisdictionis elkülönítése a kánonjogban számos lehetőséget biztosított – a zsinati határozatok ellenére – a papok számára, mind az orvosi gyakorlatban, mind az orvosi oktatásban.

Nézzünk most néhány közvetlen kapcsolatot a krakkói egyetem és a magyar orvosképzés között. A XV. században Krakkó külföldi hallgatói közül a legtöbben Magyarországról jöttek. 1487 és 1494 között a magyarok száma 402 volt, ugyanakkor az osztrákok száma csak 16, a poroszoké 46. Az 1463. évben valamennyi immatrikulált hallgató 25%-a magyar volt. Ez volt a maximum. A XV. században a magyar hallgatók aránya a krakkói egyetemen általában mintegy 12%. A XV. század hetvenes éveitől egészen 1558-ig a krakkói egyetemen magyar bursa működött (Bursa Hungaricum). E bursának a regestruma 209 baccalaureatust említ (7 közülük orvos), 41 magistert, 4 orvosi licentiatust és 2 orvosdokort tart nyilván.

E század orvosi élete Krakkóban bővelkedik ragyogó, nagyhírű orvosdoktorokban és humanistákban. Legyen szabad itt, idő hiánya miatt, csak néhányat említenem, azokat, akiknek kapcsolata Magyarországgal igen szoros, befolyása a magyar orvosi életre igen nagy volt: Maciej z Miechowa Mechoviensis, a „lengyel Hippokratész”, Jagelló Ulászló király orvosa, a krakkói egyetem orvosprofesszora. Az ő krónikája a magyar őstörténetnek is fontos, nélkülözhetetlen forrásműve. Wojciech Nowpolski Novicampus, Vesalius első lengyel követője, a 'Fabricatio

hominis' szerzője magyarországi és erdélyi tartózkodása sajnos nem tartott soká, mert szenvedvén az erdélyi klímától, másfél év múlva visszatért Krakkóba. Ami Novicampus munkásságát illeti, amelynek révén Vesalius munkája és tanai Lengyelországban ismertté és elterjedtté váltak, szükségesnek tartom megemlíteni Skulimowsky előadását (Bázel, 1966), aki Andreas de Opoczno (elh. 1550) és Stanislaus Rozanka (Rosarius) munkáit említi, valamint azt a vitát, amely a konzervatív Felix Sierpe lengyel orvos és a progresszív Stanislaus Zawadzki orvosdoktor között alakult ki a krakkói egyetemen 1563-ban.

A fent említett doktorok befolyása a magyar orvostudományi életre igen jelentős volt.

Nagy Lajos uralkodása alatt Johannes Radlica krakkói érsek, a kiváló orvos hosszabb időt töltött Magyarország fővárosában, Budán mint királyi orvos, közeli kapcsolatokat tartván a mi orvosainkkal.

A már említett Academia Istropolitana egyik kiválósága a világhírű orvos, csillagász és humanista, Marcin Bylica z Olkusa, Ilkus néven filozófiát, csillagászatot és medicinát tanított a pozsonyi egyetemen, egyúttal orvosként működött Corvin Mátyás király udvarában.

A XVI. századi nagy lengyel orvos humanisták közül nem maradhat említés nélkül Joseph Tectander neve. Orvosi tanulmányait Krakkóban kezdte és Paduában fejezte be. Udvari orvosként került Izabella magyar királynő udvarába, és a királynő 1543-ban bekövetkezett haláláig állt szolgálatában. A szifiliszről írt nagy jelentőségű könyve (Bázel, 1536) egész Európában tankönyvül szolgált.

Külön és egyben klasszikus fejezet a magyar–lengyel kulturális és orvosi kapcsolatok múltjának történetében Báthory István király és erdélyi fejedelem uralkodásának időszaka. Báthory nemcsak nagy fejedelem, de a humanizmus nagy képviselője is volt. Megválasztása után, számos ütközet között és ellenére, sohasem hagyta figyelmen kívül a kulturális fejlődést szorgalmazó feladatait, amelyeket maga állított ön maga elé. A lengyel interregnum idején a krakkói egyetem bizonyos hanyatlásnak indult. Báthory Istvánnak egzakt tervei voltak, hogy tradíciókban gazdag nagy egyeteme nem kielégítő körülményeit miképpen kellene megváltoztatni. Kísérletet tett arra, hogy újjáalakítsa és újjászervezze azt a 'Collège Royale Parisienne' mintájára Jan Zawoyski segítségével.

Báthory István erdélyi fejedelemnek és lengyel királynak köszönhető egy új, bár rövid életű egyetem alapítása Erdélyben. A történelmi körülmények (a török hódítás, Habsburg-dinasztia uralma) nem engedték az általa alapított kolozsvári egyetemet felvirágoztatni, és az így gyorsan szétesett.

Teljesen új periódus kezdődött a nagyszombati egyetem orvosi kara 1769-ben történt alapításával, mely később az ország fővárosába, Budára tette át székhelyét. Ennek az egyetemnek az orvosi

fakultása mind a mai napig működik, és számos kapcsolata volt a régi krakkói iskolával. Ez azonban közös történelmünknek ismét egy másik fejezete.